

*О.В. ЯЦЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Удосконалення управління сталим розвитком сільських територій Черкащини на основі впровадження інновацій

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку сільських територій на засадах інновацій та ефективної взаємодії сільськогосподарських підприємств має визначальний характер для розвитку сільських регіонів. Встановлено, що в розвинутих країнах приріст валового внутрішнього продукту більшою мірою пов'язаний з інноваціями і технологічним прогресом. В Україні інноваційний потенціал агропродовольчого комплексу, за різними оцінками, використовується в межах 4-5%, тоді як у США цей показник становить понад 50% [5]. Особливу занепокоєність викликає збільшення технічного та технологічного відставання українського сільського господарства від розвинутих країн світу, що вкрай небезпечно в умовах СОТ. Зростає імпорт ряду основних видів продовольства, тоді як вітчизняні сільгосптоваровиробники відчують значні труднощі зі збутом виробленої ними продукції через низьку конкурентоспроможність останньої. Не відпрацьовані механізми ефективної взаємодії підприємств різних форм власності й різних сфер економіки сільських регіонів, що знижує керованість сільськогосподарської галузі та агропродовольчого комплексу в цілому.

Мета статті — визначення шляхів підвищення ефективності інноваційно-інвестиційного потенціалу сільських територій та вдосконалення організаційно-економічного механізму розвитку в них інтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні умови розвитку аграрної сфери економіки України зумовлюють потребу у ґрунтовних дослідженнях сталого розвитку сільських територій. Найрізноманітнішим його аспектам присвячені багато наукових

праць вітчизняних дослідників. Серед них В.А. Голян, О.Г. Булавка, Л. С. Гринів, Н. В. Караєва, М.Й. Малік [11], О. Л. Попова, П. Т. Саблук, Т. Ю. Туниця, Г. В. Черевко, С.О. Юшин й інші. На державному, регіональних та локальних рівнях для реалізації основних ідей і принципів зрівноваженого розвитку затверджено та перебувають у стадії розробки чи реалізації концепції, програми, інші нормативно-правові акти. Однією із основних стратегічних цілей розвитку аграрного сектору України визначено таку, як підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного агропромислового сектору на внутрішньому та зовнішніх ринках на базі нарощування обсягів інвестицій та їх інноваційного спрямування [15].

Виклад основних результатів дослідження. Інноваційний процес в АПК — це постійний, безперервний процес перетворення окремих технічних, технологічних, агрохімічних, біологічних та організаційно-економічних ідей і наукових варіантів розв'язання певного практичного завдання з метою переходу галузей та підприємств АПК на якісно новий рівень виробничого процесу.

Нині більшість вітчизняних агропідприємств неспроможні виробляти високоякісну й конкурентоспроможну продукцію. Це є наслідком таких негативних явищ, як: застарілий машинно-тракторний парк, диспаритет цін на продукцію промисловості та сільського господарства, постійне зростання цін на пально-мастильні матеріали, недосконала кредитно-фінансова система і законодавча база, обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників тощо [4].

Для нарощування інноваційного потенціалу Черкащина має всі умови, оскільки знаходиться в самому центрі України. Область

має розгалужену транспортну мережу. Тут проходить понад 6 тис. км автомобільних доріг, з яких 97% – шляхи з твердим покриттям. Нараховується 32 залізничні станції, через 21 з яких здійснюються вантажні перевезення. Є річковий порт, аеропорт. Черкащина володіє достатнім природно-ресурсним потенціалом. У регіоні функціонують розвинені промисловий та агропромисловий комплекси. Підтвердженням цього є показники соціально-економічного розвитку районів області. Наприклад, Жашківський район: у шести промислових підприємствах одержано значний приріст продукції – ТОВ «Алкотренд» – 161%, ТОВ «Відродження» – 102, Дочірнє підприємство «Жашківмаш» ТОВ «Більшовик» – 114,93, «Жашківський маслозавод» – 138%. Щорічно збільшується виробництво цукру в підприємствах району. Загалом тут зафіксовано 33 сільськогосподарських підприємства та 10 – фермерських господарств. У господарствах простежується тенденція до збільшення поголів'я великої рогатої худоби, свиней, кіз [1].

Характеризуючи Звенигородський район, неможливо не відзначити його чітку сільськогосподарську орієнтацію. Тут успішно функціонують 34 агропідприємства. Основною зерновою культурою є озима пшениця, площі посіву якої розширюються за рахунок активного використання високоврожайних сортів миронівської, одеської селекції й ін. Щодо Золотоніського району, то він відзначається розвинутою структурою сільськогосподарських підприємств: товариства з обмеженою відповідальністю – 41; акціонерні товариства – три; дочірні підприємства – 11; приватні сільськогосподарські підприємства – п'ять; селянські фермерські господарства – 45. У сільськогосподарських підприємствах району постійно зростають показники виробництва м'яса, продуктивності корів: середній надій на корову складає близько 2048 кг. Канівський район відзначається найпотужнішим в Україні підприємством із вирощування та переробки грибів ЗАТ «Укршампінйон». Сільськогосподарський комплекс представлений 46 СТОВ, трьома сільськогосподарськими кооперативами, одним ЗАТ, двома міжгосподарськими підприємствами, двома приватними сільськогосподарськими підприємствами, 72 фермерськими господарствами. Основною культурою серед зернових є озима пшениця,

серед технічних культур – цукрові буряки, соняшник, ріпак [1].

Щодо Маньківського району, то провідне місце належить виробництву зернових і технічних культур, м'яса, молока. Валова продукція агропромислового виробництва району становить близько 80% [1].

Основу економіки Монастирищенського району становлять промислове виробництво та сільське господарство. В районі функціонують дев'ять промислових підприємств: чотири – машинобудівної спеціалізації, три – харчової та переробної галузі, один – хіміко-фармацевтичної та поліграфічної промисловості. Також тут діють 96 агроформувань різних форм власності. Значним розвитком сільського господарства відзначається й Смілянський район, підприємства якого спеціалізуються на вирощуванні зернових і технічних культур, виробництві м'ясо-молочної продукції. Загальна кількість сільськогосподарських підприємств – 77, серед них: 22 – товариства з обмеженою відповідальністю, два – державних підприємства, чотири – сільськогосподарські виробничі кооперативи, 49 – фермерські господарства [1].

Особливістю більшості підприємств Тальнівського району є їхній недержавний характер. У районі функціонує значна кількість приватних агроформувань із зернобуряковим та м'ясо-молочними напрямками. Щодо Уманського району, то тут є 42 сільськогосподарських і 72 фермерських господарств. Варто відзначити, що ще в 2005 році район посів перше місце в області за валовим збором зернових. Значні зусилля підприємств Уманщини спрямовані на відродження галузі тваринництва, особливо на нарощування виробництва продукції свинарства за технологією «шведський стил» [1].

Отже, із наведеної характеристики основних економічних районів Черкаської області очевидним є факт значного інноваційного потенціалу області загалом. Кожен із проаналізованих районів має розвинену економіко-соціальну інфраструктуру, володіє значними природними, людськими ресурсами й має потужний потенціал активного розвитку інноваційної діяльності в різних галузях виробництва, особливо сільськогосподарської продукції.

Але варто відзначити, що, незважаючи на певний інноваційний потенціал аграрних та промислових підприємств Черкаської облас-

ті, сучасні реалії інноваційної діяльності не надто оптимістичні. Так, аналізуючи дані таблиці 1, бачимо відсутність стабільного нарощування обсягів запровадження інновацій у виробничий процес підприємств. Показник освоєння нових видів техніки ни-

зький: 2000 рік – 4 од., 2005 – 12 од., 2011 – 18 од. А щодо показника освоєності інноваційних видів продукції, то він взагалі відзначається стрімким спадом: 2000 рік – 301 найменування, 2005 – 22, 2011 рік – 43 найменування.

1. Запровадження інновацій в аграрних та промислових підприємствах Черкаської області*

Рік	Питома вага підприємств, що запроваджували інновації, %	Запроваджено нових технологічних процесів	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	12,8	4	4	301	4	6,7
2001	12,8	5	3	337	12	5,9
2002	19,9	8	3	498	7	12,7
2003	3,9	2	–	15	11	0,6
2004	7,5	13	7	52	16	1,2
2005	5,2	8	6	22	12	1,5
2006	6,8	3	1	22	19	1,9
2007	8,5	13	9	37	25	4,1
2008	10,7	23	15	57	18	13,6
2009	10,9	20	13	41	25	7,1
2010	15,2	46	11	63	29	7,7
2011	17,0	30	13	43	18	3,8

* Джерело: Сформовано на основі даних Статистичного управління в Черкаській області. – Режим доступу: www.ck.ukrstat.gov.ua.

Однією з найголовніших перешкод на шляху розвитку ефективної інноваційної діяльності є проблема її фінансування. Навіть розуміючи всю гостру необхідність вкладення коштів у розвиток інновацій, український уряд недостатньо приділяє уваги фінансуванню науково-технічних та дослідно-конструкторських розробок. На наукові дослідження виділяються мізерні суми і весь тягар розвитку та запровадження нововве-

день у господарську діяльність забезпечується безпосередньо національним виробником й іноземними інвесторами, хоча варто відзначити, що і для іноземних інвестицій наша країна не відзначається високим рівнем привабливості. Підтвердженням викладеного є аналіз показників джерел фінансування інноваційної діяльності Черкаської області за 2000-2011 роки (табл.2). [1]

2. Джерела фінансування інноваційної діяльності Черкаської області, тис. грн.*

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	4926,2	4851,5	74,7	–	–
2001	34391,4	33854,4	–	–	537,0
2002	71007,3	28863,1	9,4	42052,0	82,8
2003	12501,2	8591,2	–	1867,9	2042,1
2004	108201,5	102901,0	–	–	5300,5
2005	53903,8	6152,7	1530,0	36692,5	9528,6
2006	16092,4	4313,5	590,0	–	11188,9
2007	42814,7	32152,1	295,0	–	10367,6
2008	15534,0	14673,0	711,0	–	150,0
2009	68835,6	68087,6	748,0	–	–
2010	14351,7	12974,7	–	564,6	812,4
2011	35461,8	30517,1	–	–	4944,7

* Джерело: Сформовано на основі даних Статистичного управління в Черкаській області. – Режим доступу: www.ck.ukrstat.gov.ua.

Отже, нині традиційних напрямів розвитку економіки недостатньо, тому для стабільного соціально-економічного зростання

України необхідним є перехід до інноваційної моделі розвитку та постійного нарощування інноваційного потенціалу країни. Але

в Україні даний фактор використовується неповністю, за рахунок бюджету у 2009 році фінансувалося 1,1% всіх запроваджених інновацій, а впродовж 2010 й 2011 років не було витрачено жодної гривні. На рівні країни потрібно здійснити повну переорієнтацію в бік прогресивного розвитку із використанням невичерпного інноваційного потенціалу України. Слід стимулювати інноваційну діяльність, створити інноваційні інфраструктури в областях і вже на регіональному рівні наблизити наукові дослідження до реальних потреб виробництва, прискорити процеси передачі інформації про інноваційні розробки до виробників, активізувати внутрішні резерви та іноземні інвестиції у вітчизняні інноваційні проекти [12].

Одним із перспективних, інноваційних шляхів забезпечення сталого розвитку сільських територій є подальше впровадження у сільській місцевості інтеграції, кооперації та малих форм господарювання.

Розвиток кооперації й інтеграції у сільському господарстві є логічним етапом розбудови ринкової економічної системи і одним із шляхів комплексного розвитку сільських територій. Цей напрям діяльності широко підтримується у світі: Міжнародною організацією праці, генеральною конфедерацією сільськогосподарських кооперативів ЄС (COPA-COGECA) та Міжнародним кооперативним альянсом. Зокрема, ООН 18 червня 2002 року прийняла спецрезолуцію 56/114 «Кооперація в процесі соціального розвитку», в якій закликають уряди країн сприяти розвитку кооперації [11].

Реалізація напряму стимулювання розвитку малих форм господарювання в агропромисловому комплексі пропонується здійснювати через два заходи. Перший – спрямований на розширення доступності кредитних ресурсів для особистих підсобних (ОПГ) і селянських (фермерських) господарств (СФГ) та створюваних ними сільськогосподарських кооперативів. Передбачається здійснити субсидування процентної ставки по кредитах. Реалізація другого заходу буде направлена на стимулювання створення заготівельних і постачальницько-збутових структур, розвитку кредитної кооперації, а також виробництв із переробки сільськогосподарської продукції, виробленої в ОПГ та СФГ. З метою розвитку мережі кооперативів із заготівлі, постачання, збуту,

переробки продукції ОПГ і СФГ передбачається видача пільгових кредитів на основі розробленої Концепції розвитку сільськогосподарських кооперативів [6; 8].

У період глобалізації світової економіки й загострення конкурентної боротьби об'єднання підприємств та організацій за регіональним і галузевим принципом, що пов'язані процесом виробництва певної продукції, їхня злагоджена робота, а також підтримка з боку держави, сприятиме створенню інноваційних виробничих кластерів. Як результат одержимо продукцію, здатну успішно конкурувати на світовому ринку й надавати економіці України нових імпульсів у розвитку.

Фінансова підтримка особистих підсобних і селянських (фермерських) господарств дає старт їхнього розвитку та уможливить підвищити конкурентоспроможність дрібно-товарного виробництва. Однак для оцінки й прогнозів розвитку цих форм необхідно, щоб були визначені конкретні механізми їх здійснення. Нині нормативні документи, що визначають порядок фінансової підтримки зазначеної категорії, діють неефективно.

Для підготовки та залучення в галузь кваліфікованих кадрів з урахуванням потреби сталого розвитку сільських територій запропоновано диференційований підхід до виділення субсидій на будівництво (придбання) житла у сільській місцевості для молодих сімей та молодих спеціалістів у регіонах. Реалізація програми дасть змогу, за оцінками Мінагрополітики України, залучити в галузь кваліфіковані кадри й закріпити на селі близько 6,5 тис. молодих фахівців.

Сучасний стан розвитку сільських територій потребує суттєвого підвищення ролі Міністерства аграрної політики та продовольства України, регіональних органів влади у фінансовому забезпеченні підприємств, як на стадії формування зведених заявок від регіонів на надання кредитів та укладення лізингових договорів, так і на стадії реалізації проектів. Це вимагає нових підходів до організації управління в агросистемах, метою якої є забезпечення продовольчої незалежності регіону, підвищення його конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародних ринках. В основу управління повинно бути покладено узгодження процесів виробничо-економічного та інноваційного розвитку, з урахуванням регіональних

особливостей. Останні відображають економічні, ґрунтово-кліматичні умови, спеціалізацію і структуру виробництва, рівень наукового забезпечення, інші переваги регіону. Як цілком правильно зазначено в роботі [12], для активізації інноваційної діяльності в АПК на регіональному рівні має бути побудована ефективна система передачі інформації від науки до агропродовольчого бізнесу. При цьому велике значення має створення сприятливого інноваційного клімату, формування різних інформаційно-консультаційних служб, підтримка малих і середніх інноваційних підприємств, що забезпечують, як показує практика, високу ефективність розробки та реалізації невеликих інноваційних проєктів, залучення до освоєння інновацій агропромислових корпорацій, агрохолдингів, фінансово-промислових груп. Слід враховувати, що віддача від інноваційної діяльності істотно підвищується при взаємній узгодженості проєктів розвитку окремих галузей АПК і підприємств. У цьому зв'язку видається продуктивним залучення до розробки та виконання інноваційних проєктів розвитку сільськогосподарського виробництва вели-

ких компаній харчової промисловості (в якості інвесторів), а також агрохолдингів, що мають у своєму складі підприємства другої і третьої сфер АПК.

Висновки. Реалізація інноваційних та інтеграційних стратегій розвитку агросистем є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку сільських територій.

Сучасний етап розвитку сільських територій зумовлює необхідність активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки регіонів, для результативного здійснення якої потрібне адекватне інвестиційне забезпечення. Як система потенціалу сільських територій та організаційних відносин в них, інноваційний розвиток та його інвестиційне забезпечення не відповідає вимогам і потребам сьогодення, що не дає можливості повною мірою реалізувати можливості та сильні сторони їх сталого розвитку.

Розвиток кооперації та інтеграції у сільському господарстві є логічним етапом розвитку ринкової економічної системи і одним із шляхів комплексного розвитку сільських територій.

Список використаних джерел

1. Дані статистичного управління в Черкаській області. – Режим доступу: www.ck.ukrstat.gov.ua.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Затв. постановою КМУ № 1001 від 21.07.2006. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/search>.
3. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р. / Економіка АПК. – 2010. – №7. – С.3-15.
4. Дорошко О.О. Особливості інноваційного розвитку України / О. О. Дорошко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 5. – С. 21–24.
5. Ермолова О.В. Повышение конкурентоспособности АПК России на основе инновационного роста / О.В. Ермолова, Н.А. Киреева, В.Г. Коростелев // Социально-экономические проблемы трансформации аграрных отношений и реформирования агропромышленного комплекса. – Саратов: ИАГП РАН, 2005.
6. Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003р. № 1087-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/t031087.html
7. Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ligazakon.ua>.
8. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" від 17.07.1997, № 469/97-ВР (зі змінами та доповненнями)
9. Конституція України. – К. : Українська правнича фундація, 1996. – 32 с.
10. Лукінов І.І. Агропромислова політика у макроструктурних пріоритетах / І.І. Лукінов / Інститут аграрної економіки. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2007. – 816 с. – (Вибрані праці: у 2-х кн. – Кн. 1).
11. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2010. – №3. – С. 4.
12. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці: моногр. / за заг. ред. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 582 с.
13. Про інноваційну діяльність: Закон України // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2002. – № 36. – Ст. 266.
14. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
15. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) „Шляхом Європейської інтеграції” / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Гесць, Гайдучий П.І. та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2012 р.

*